

part d'algú mal informat: les expressions «ens sembla», «potser», «és aconsellable», són freqüents a les converses. Així mateix, hi és ben clara la tendència a deixar la selecció definitiva sovint als escriptors conscients i, en general, a la lliure determinació de la llengua. I cal no oblidar la disciplina mostrada pel mateix Fabra en acceptar les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans, que, com és prou sabut, no foren íntegrament les que ell proposava, bé que ho fossin en bona part.

El to de les converses no és evidentment erudit: és el to divulgador que escau a textos que anaven destinats al gran públic. Això no obstant, els seus arguments recolzen damunt una sòlida doctrina, no gens dogmàtica, sempre ponderada, resultat dels profunds coneixements de l'autor, ben palesats al llarg del recull, i del bon sentit, lògic i estètic, que informava el seu pensament. En proposar solucions, Fabra tenia presents no solament el català antic, ans encara els diversos dialectes, les etimologies, les solucions donades per altres llengües romàniques (castellà, francès, italià, portuguès, provençal, romanès, sard) o germàniques (anglès, alemany).

Doncs, bé que no ens trobem davant una obra d'investigació, els materials que hi ha recollits són útils a l'erudit així com a l'escriptor i al públic en general, per tal com, ensems amb llur valor orientador, tenen l'interès de furnir un bon nombre d'elements per a la història de la llengua.

Jordi CARBONELL

Les phrases hypothétiques en ancien occitan. Étude syntaxique, par ARNE-JOHAN HENRICHSEN. Bergen, John Griegs Boktrykkeri, 1955. 208 pàgs. («Universitetet i Bergen: Årbok» 1955, Historisk-antikvarisk rekke, II.)

L'estudi del Sr. Henrichsen sobre les frases hipotètiques en occità antic és un exemple de l'interès que tenen els treballs diacrònics sobre temes específics en la investigació sobre sintaxi quan són duts a terme amb honestedat i amb rigor científic. L'autor ha portat a terme una tasca pacient despullant una seixantena de textos, alguns d'ells d'una llargària considerable, i ha classificat metòdicament els dos milers i mig de sistemes hipotètics homogenis recollits. Quan ha tingut dubtes els ha exposats (vegeu, per exemple, pàgs. 31, 85, 93, 104, 143), la qual cosa és tant més d'agrair que els problemes sintàctics ofereixen sovint interpretacions subjectives. El treball de l'erudit noruec és, doncs, d'una utilitat molt gran com a inventari ben classificat de materials referents a l'expressió hipotètica en occità. Ensems és un estudi modèlic de sintaxi descriptiva. Tenim l'esperança que el Sr. Henrichsen voldrà algun dia endinsar-se en els problemes de definició — i de delimitació, per tant — de la noció d'hipòtesi, per a l'estudi dels quals l'experiència i la documentació que li forneix el treball que comentem el fan especialment capacitat. Aquests problemes han estat deliberadament exclosos per l'autor del present treball (veg. pàg. 21).

Voldríem remarcar a continuació algunes de les qualitats específiques de *Les phrases hypothétiques en ancien occitan*. D'una banda, hom ha tingut en consideració, en casos dubtosos, les lliçons de diversos manuscrits, la qual cosa aporta sovint confrontacions molt interessants (veg., per exemple, pàgs. 62,

75, 87, 93, 119, 129, 161). De l'altra, en els casos de textos traduïts, el Sr. Henrichsen ha tingut l'encert i la feina de confrontar diverses versions quan li ha semblat oportú per tal de permetre d' treure deduccions més segures (veg., per exemple, pàgs. 107, 115, 163). Així mateix trobem encertada la decisió del recercador escandinau de limitar el seu camp d'investigació a una sola llengua romànica, la qual cosa li ha permès d'aprofundir en el seu estudi, el qual esdevé un conjunt homogeni, sense els alts i baixos que els treballs que pretenen de comprendre tota la Romània ofereixen sovint. Això no vol pas dir que no hagi comparat els resultats obtinguts amb els fets coneguts d'altres llengües romàniques. Les comparacions amb el francès, l'italià i el català, les llengües més acostades, geogràficament i culturalment, a l'occità, són freqüents al llarg de tot l'estudi. En aquest aspecte ens permetem de subratllar les semblances entre el català i la llengua dels trobadors posades en relleu pel senyor Henrichsen com a testimoni a favor de la tesi del gallo-romanisme del català. Deixant de banda l'arbitrarietat que suposa la subagrupació de les llengües romàniques — qualsevol que sigui —, aprofitem l'ocasió que ens ofereix l'estudiós noruec per a subratllar com la subagrupació ha estat feta, en general, prescindint d'uns fets tan fonamentals per a caracteritzar una llengua com són els sintàctics. També en aquest punt, doncs, el treball que comentem ofereix un interès especial.

Al llarg de dues-centes i tantes pàgines el Sr. A.-J. Henrichsen ens ofereix una part d'introducció, una altra amb el cos de la seva recerca, i una tercera part amb una visió de conjunt.

Dins la introducció l'autor remarca la necessitat d'estudiar la sintaxi de l'occità antic i dóna una ullada a tot allò que ha estat fet en aquest terreny en la llengua occitana i en les altres llengües romàniques. En aquest punt, pel que fa al català, hi trobem a faltar, almenys, les dues importants obres següents: OTTO KLESNER, *Beiträge zur Syntax altkatalanischer Konjunktionen* (BDC, XVIII (1930), 321-421), i F. DE B. MOLL, *Gramàtica històrica catalana* (Madrid 1952), que té una part dedicada a sintaxi, amb bibliografia.¹ També ens exposa en aquesta part el mètode seguit en la recerca i fa palesa la diferent importància dels textos segons que siguin obres en vers o bé en prosa, i sobretot la valor relativa de les traduccions i dels textos d'escriptors no occitans (catalans i italians) o dels textos barrejats de francès.

La part de recerca pròpiament dita comença amb l'anàlisi de les frases hipotètiques sense *si*. La hipòtesi hi és expressada: a) per mitjà de la parataxi; b) per una oració de relatiu; c) per una oració complement circumstancial. En el darrer cas apareixen un primer grup format per *ab que*, *ab aixi que*, *ab condicio que*, etc.; un segon grup basat en *sol*: (*ab sol que*), (*ab solamen(s) que*), *que sol*, *que solament*; un altre grup basat en *cas*: *en (lo) cas que*, *per (en) cas que*; encara, finalment, formes aïllades: *mas que*), *proveu que*. Al costat d'aquestes locucions conjuntives amb valor condicional pròpia hi ha aquelles que tenen només incidentalment valor condicional i que ofereixen seriosos dubtes, segons el meu punt de vista: *entro que*, *pauzat que*, *per puntan que*, *per que*, *per so que*, *per tal que*, *pueh que*, *so que*. En tot cas crec que caldria separar i distingir molt bé de les pròpies aquestes locucions que només són condicionals incidentalment, si és que ho són cap vegada. El Sr. Hen-

1. En canvi, a la pàg. 181 hi ha una cita d'A. M. BADIA I MARGARIT, *Gramàtica històrica catalana* (Barcelona 1951).

richsen mateix exposa dubtes sobre *per tal que*, que comparteixo totalment, i que faria extensius a *entro que* i *per so que*, almenys.

El nucli central de l'estudi és constituït per les proposicions completes a base de *si*. Per a la classificació ha estat seguit un criteri formal que certament permet una precisió més gran i és menys subjectiu, més adequat, doncs, al punt de vista descriptiu que presideix l'estudi, que no pas una classificació conceptual. Els diversos tipus han estat classificats en tres grups: a) tipus purs en indicatiu; b) tipus purs en subjuntiu; c) tipus mixts, dividits a llur torn en dos subgrups: els que tenen la subordinada en indicatiu i els que la tenen en subjuntiu.

Les construccions fonamentals del primer grup són: *fas / fas* (510 exemples) i *fas / faras* (555 exemples) que expressen la hipòtesi en present o futur i n'accentuen la realització; *fazies / faries* (243 exemples) on hom prescindeix de la realització de la hipòtesi (sovint, però, com subratlla el Sr. Henrichsen (pàgina 176), no hi ha distinció absoluta entre el valor d'aquests tres tipus); la hipòtesi en present o futur també és expressada amb una certa freqüència per *fas / fai* (102 exemples) on l'imperatiu expressa el seu matís volitiu característic (la subordinada és en més de la meitat dels casos la fórmula de cortesia «si (a) vos (te) platzs»). Ultra aquests, són citats trenta-cinc altres tipus purs en indicatiu, dels quals, però, alguns són testimoniats per un o dos exemples solament. Trets aquests darrers i també els sistemes dependents, resten els tipus següents: *fas / fezis*, *fas / as fait*, *fas / auras fait*, *fas / farias*, *fazias / fas*, *fazias / faras*, *fazias / aurias fait*, *fazias / fai*,² *avias fait* i *fazias*,¹ *avias fait* / *farias*,³ *fezis / fas*, *fezis / fezis*, *as fait / fas*, *as fait / faras*, *faras / fas*, *faras / faras*.⁴ El tipus pur en subjuntiu més abundant és *fezesses / fezesses* (36 exemples) que en la majoria dels casos correspon a sistemes hipotètics subordinats a una principal. Això mateix s'esdevé en la majoria dels altres tipus purs en subjuntiu, mentre que en la resta sembla haver-hi influències d'una altra llengua. Entre els tipus mixts amb subordinada en indicatiu les fórmules més corrents amb sistemes independents són *fas / fassas* (336 exemples) que expressa el mateix matís que *fas / fai*, i *fazias / fassas* (40 exemples). En canvi, *fazias / fezesses* (57 exemples) quasi només es troba en estat dependent, així com *fazias / aguesses fait*, *avias fait / fassas* (o *fezesses*) i *fezis / fezesses*. Resten *fas / fezesses*, *fezis / fassas*, i *as fait / fassas* (o *fezesses*), a part el dubtós *fazias / aias fait*. Dels mixts amb subordinada en subjuntiu el més freqüent és sens dubte *fezesses / feras* (213 exemples) que originàriament expressava la hipòtesi referent al passat (hipòtesi irreal), i evoluciona fins a poder expressar-la referida al present i al futur insistint en la no-realització de la hipòtesi. Ultra aquest, hi ha els tipus normals següents: *fezesses / fas*, *fezesses / fazias*, *fezesses / fezis*, *fezesses / faras*, *fezesses / farias*, *fezesses / agras fait*, *aguesses fait / feras* i *aguesses fait / agras fait*. I també dos *hapax* i una fórmula que segons l'autor és d'influència italiana (*aguesses fait / aurias fait*).

2. Malgrat que només ha trobat tres exemples d'aquest tipus, estem d'acord amb l'autor a considerar-lo propi.

3. Creiem que l'autor hauria fet bé d'incloure aquest cas dins el quadre de les pàgs. 172-173. De tota manera el Sr. Henrichsen ja diu que potser hi hauria de figurar. Això mateix diu (i hi estic d'acord) de *fazias/fezis* (3 exemples).

4. Aquests dos darrers tipus són igualment exclosos per l'autor del quadre mencionat a la nota anterior.

Hem donat compte superficialment dels més importants entre els setanta-un tipus citats pel Sr. Henrichsen, alguns dels quals poden expressar una varietat de matisos que ací no hi ha espai per a detallar. L'autor els analitza tots sagaçment i fa remarcar els valors no condicionals de la conjunció *si*: el concessiu (veg. pàgs. 79, 84, 90, etc.), que jo crec que és el més important; el temporal (veg. pàgs. 85, 92); l'adversatiu (veg. pàgs. 78, 133); el completiu (veg. pàgines 78, 133, etc.); el causal (veg. pàgs. 79, 133); el superlatiu (veg. pàg. 92), etcètera. Els exemples «sim son şana o sim doill» i «si son malaveda ni sana» (pàg. 85), ¿no podrien expressar un valor comparatiu ('tant si... com...') més aviat que no pas una alternativa com vol el Sr. Henrichsen? L'autor ha estudiat els exemples recollits amb subtileza i cura. Vegeu, per exemple, entre altres, els comentaris a *fazias / fezis* (pàg. 94), en el segon exemple dels quals caldria afegir-hi la influència possible de la rima;⁵ les ponderades observacions referents a *fazias / farias* (pàgs. 95, 103); les indicacions sobre *fazias / aurias fait* (pàg. 103); els aclariments a *fezesses / farias* (pàg. 148) o les acurades anotacions a *aguesses fait / agras fait* (pàg. 161). En algun punt potser discrepo de l'autor, com, per exemple, en els comentaris a *faras / fas, faras / faras* (pàgs. 114, 119), on crec que és difícil, malgrat els arguments de l'erudit noruec, de fer desaparèixer de l'occità antic els vint-i-set exemples trobats; o en la discussió del segon exemple de *si*+present de subjuntiu (pàgs. 123, 124). Val a dir que aquests casos són rars. La part expositiva referent a *si* és completada amb tres apèndixs. El primer es refereix a *si* seguit de diversos verbs. El segon estudia les locucions conjuntives amb *si* condicional. El tercer analitza les comparatives condicionals. Quant a aquestes darreres voldria dir que, segons la meua opinió, en els casos d'*(en)aissi com si, aissi com qui* i similars cal considerar el conjunt com una locució conjuntiva més que no pas aïllar *(en)aissi, aissi*, com si fossin adverbis separats. Això, de fet, és un problema, però, que fa referència més a les comparatives que no pas a les condicionals.

En un capítol a part és feta una visió de conjunt dels problemes plantejats, on són dibuixades les grans línies de l'expressió condicional en occità amb mà segura. Hi és analitzada l'expressió hipotètica segons que la pròtasi i l'apòdosi facin referència a passat, passat / present, passat / present (futur), passat / futur, present (futur) / passat, present / present (futur), present (futur) / futur, o bé futur. El Sr. Henrichsen posa una atenció especial en els dos condicionals i analitza també el valor de la realitat o la irrealitat en les hipòtesis, que és independent de llur versemblança objectiva. Aquest capítol complementa, doncs, el llibre des d'un punt de vista conceptual.

El treball es clou amb una cronologia i un repartiment local dels textos despullats, unes utilíssimes estadístiques en forma de quadre sinòptic, la bibliografia i un índex dels mots estudiats.

Jordi CARBONELL

5. Això mateix em sembla dels darrers exemples de *fas/fezesses* (pàg. 134) i dels dos primers de *fezesses/fezis* (pàg. 146).